

UDK 321.01:141.82.00:335.8
Izvorni znanstveni rad

ANARHISTIČKA KRITIKA MARKSISTIČKIH KONCEPCIJA O DRŽAVI

Radivoj Nikolić
Beograd

Polazišna točka je razlika u shvaćanjima kod pripadnika raznih socijalističkih struja o putovima i sredstvima borbe za socijalizam. Anarhisti marksistima prvenstveno zamjeraju **sredstva** kojima žele postići novo društvo, prije svega politički centralizam, državni kapitalizam i nužnost prelaznih oblika na putu društva ka komunizmu. Kritički stav o tome revidiran je u anarhosindikalizmu, naročito razvijenom u Španiji. Posebna je pažnja posvećena kritici marksističkih koncepcija o državi s pozicija anarhizma, naglašavanjem njihovog jakobinskog karaktera. Osnova anarhističkog učenja o državi jest da politička vlast društvo nužno dijeli na najmanje dvije klase od kojih jedna, ispunjena »upravljačkim duhom«, monopolizira privilegije, preuzima inicijative, odlučuje o slobodi drugih, stvara birokraciju, zaustavlja revoluciju. Anarhisti inzistiraju na antiautoritarnim principima uvjereni da besklasno društvo mogu postići jedino slobodni pojedinci udruženi u slobodne komune.

Svim socijalističkim strujama (komunistima, socijalistima, anarhistima) zajedničko je da počivaju na tezi o neminovnosti propasti buržoaskog društva i uspostavljanju novih, socijalističkih društvenih odnosa. Zajedničko im je takođe i učenje da do tih promena ne dolazi samo na osnovu čisto političkih akcija, nego, u prvom redu, promenom ekonomskih uslova (proizvodnih snaga i odnosa). Međutim, razlike se javljaju najčešće u shvatanjima o sredstvima i putevima koje treba koristiti da bi se stiglo do društva bez privatne svojine i u kojem udruženi proizvođači upravljaju sredstvima za proizvodnju. Na shvatanja o tim putevima i sredstvima poseban uticaj vrše okolnosti u kojima niče jedan socijalistički pokret (nacionalne, društveno-istorijske i druge specifičnosti). Otud i razlike u shvatanjima o putevima i sredstvima borbe za socijalizam.

Anarhistička učenja, uzeta uopšte, ne negiraju marksističku teoriju što se njenih ekonomskih koncepcija tiče. Marksizmu se priznaje ispravnost njegovih zaključaka izvedenih iz kritike klasnih društava i, posebno, iz kritike buržoaskog društva, a ima među anarhistima i teoretičara koji marksizmu priznaju ispravnost većine njegovih principa, pa čak i takvih tvđenja

da su njegovi slobodarski komunistički ciljevi otvoreno anarhistički, da su u svakom pogledu zadovoljavajući i da u njima nema ničeg nedostiživog¹.

Ipak anarhisti dodaju da između tih principa i ciljeva stoje »marksistička sredstva« koja se, po njihovom shvatanju, ne slažu s njegovim principima, a često su i potpuno suprotna ciljevima. Oni Marks u najvišoj mjeri zameraju na njegovim sredstvima. Ta kritika potiče još iz vremena sukoba Marks-Bakunjin, o čemu daje dosta podataka Fric Brupbacher, u studiji »Marks i Bakunjin«, u kojoj je karakterističan sledeći pasus: »Dok Marksov sistem smatra da će moći da reši politička, verska i filofska pitanja pomoću ekonomske revolucije, pa se zato ograničava i koncentriše na tu revoluciju, dotle Bakunjin želi da povede istovremeno i borbu protiv političkih, verskih i filofskih vlasti«²

Istaknuti italijanski anarhist-komunist, Enriko Malatesta, piše u članku »Pred revizionističkim iskušenjima«: »Ako je tačno da se narod može vaspitati i da ga treba vaspitati za slobodu i za puno uživanje svojih prava, obavezujući ga da čini ono što žele nekolicina ljudi koji raspolazu sa dovoljno materijalne sile da bi se pretvorili u vladu, šta onda ostaje od anarhizma? Prva briga svake vlade jeste u tome da obezbedi svoje trajno učešće u vlasti, uvek, ma kakvi bili ljudi od kojih je sastavljena. Ako su loši, oni žele da ostanu na vlasti da bi se obogatili i zadovoljili svoj apetit za vlašću, a ako su pošteni i iskreni onda veruju da je njihova dužnost da ostanu na vlasti da bi činili narodu dobro...«³

Jedan od najznačajnijih među anarhistima, Prudon, smatrao je da je »politički centralizam« najveće zlo i tražio je političku decentralizaciju, to jest, da bi organizacija društva u obliku federativno povezanih autonomnih komuna na osnovu »slobodnih ugovora« mogla da spreči jačanje velikih i modernih država. Prudon je znao da su njegovi savremenici puni državotvornih predrasuda koje nije lako izbrisati preko noći, ali je smatrao ipak da bi federacija komuna i politički decentralizam bili put koji vodi k višoj kulturnoj razini evropskih naroda. U tom smislu ističe Prudonova shvatanja (kao i shvatanja »revolucionarnih socijalista latinskih zemalja«) nemački istoričar Rudolf Roker, spominjući da je »karakteristično što baš marksistički protivnici toga velikog francuskog mislioca žele da u njegovim aspiracijama nađu dokaza za njegov 'utopizam', ukazujući na to da je društveni razvoj, uprkos svemu, pošao putem političke centralizacije. Kao da je to dokaz protiv Prudona! Ne, hiljadu puta ne! Ta šteta je od tada porasla do monstruoznosti i bila je jedan od glavnih uzroka koji su doveli do strašne katastrofe u svetskom ratu, kao što je i danas jedna od najvećih smetnji za iznalaženja rešenja za međunarodnu ekonomsku krizu. Evropa se previja u hiljadama grčeva pod železnim jarmom jednog jalovog birokratizma, za kojeg svaka nezavisna akcija prepostavlja strah i trepet i koji bi htelo da za sve narode propiše režim dečje sobe. To su plodovi političke centralizacije. Da je Prudon

1) J. Garcia Pradas: *La Revolución y el Estado* (Revolucija i Država) — »Solidaridad obrera«. Pariz, 1947. str. 7.

2) Fritz Brupbacher: *Marx y Bakunin* — Izdanje časopisa »Cenit«. Toulouse, 1953. (Str. 41.) (na španskom)

3) »Demain« — Revue Mensuelle des Jeunesses Libertaines. Bordeaux, 1946. No. 2. str. 20

bio fatalist, on bi taj razvitak stvari protumačio kao 'istorijsku nužnost' i bio bi savetovao svojim savremenikima da stvari uzmu onakve kako su se javljale sve dok ne bude došao trenutak »promene afirmacije u negaciju«, ali kao istinski borac on je ustao protiv zla i pokušao da pokrene protiv njega svoje savremenike⁴.

Roker smatra da će se stvarna vrednost Prudonovog intelektualnog dela moći tačno oceniti tek kada bude definitivno prevaziđena ideja državnog kapitalizma u svim njegovim različitim oblicima i izdancima. Roker posebno želi da ukaže da je u Prvoj internacionali (međunarodnom udruženju radnika) »federalistički duh socijalista iz latinskih zemalja« dao pravo značenje toj organizaciji i pretvorio je u jednu od najboljih u tadašnjem socijalističkom pokretu Evrope. »Dok su tadašnji socijal-demokrati gledali u 'narodnoj državi' svoj politički ideal budućnosti i na taj način reprodukovali buržoaske tradicije jakobinizma, revolucionarni socijalisti latinskih zemalja shvatili su vrlo dobro da jedan novi ekonomski poredak, u smislu socijalizma, takođe traži jednu novu formu političke organizacije da bi mogao slobodno da se razvija. Ali su takođe shvatili da ta forma društvene organizacije nije mogla da ima ičega zajedničkog sa tadašnjim državnim sistemom, nego je morala da znači njegovo istorijsko raspadanje. Tako je u krilu Internacionale nikla ideja o potpunom upravljanju društvenom proizvodnjom i opštom potrošnjom koju vrše sami proizvođači u obliku slobodnih ekonomskih grupa, povezanih među sobom na federativnoj bazi, kojima istovremeno treba da odgovara političko upravljanje u komunama. Na taj se način mislilo zameniti kastu postojećih profesionalnih i partijskih političara stručnjacima bez privilegija, kao što se mislilo zameniti i politiku državne vlasti jednim mirnim ekonomskim poretom koji bi svoj osnov nalazio u ravnopravnosti i uzajamnoj solidarnosti ljudi udruženih u slobodi«⁵.

Treba reći da je taj »klasični« anarhizam — to jest anarhizam koji negira nužnost određenih prelaznih oblika u kretanju društva ka komunizmu — donekle bio revidiran u samoj anarhističkoj (bolje rečeno, u anarhosindikalističkoj) društvenoj praksi. Do sada je to bila samo praksa »slobodarskog komunizma« u Španiji za vreme građanskog rata 1936—1939. godine, pa je teško izvesti neke dalekosežnije zaključke o održivosti ili neodrživosti takvog revidiranog anarhizma.

Meseca maja 1936. godine, — dva meseca uoči izbijanja španskog građanskog rata — održan je u Španiji anarhistički kongres koji je prihvatio, pored ostaloga, »Odluku o konfederalnom shvatanju slobodarskog komunizma«. Bio je to, u stvari, prvi u svetu konkretni anarhistički program izgradnje besklasnog društva. Tu se, pored niza opštepoznatih postavki, ističe i nužnost da revolucija počne i kao »organizacija u trenutku kada se oseti potreba da se stvori jedna snaga sposobna da nametne ostvarenje svoga biološkog cilja« i dalje »... dok socijalna revolucija ne bude pobedila u međunarodnim razmerama, primenjivaće se potrebne mere za odbranu novog poretka, bez

4) Rodolfo Roker: *El Socialismo y el Estado* — Ediciones «Solidaridad obrera». Pariz, 1947. (Rad je objavljen kao predgovor knjizi: J. Garcia pradas: *La crisis del socialismo* str. 12.

5) Ibid. str. 14—15

obzira da li protiv opasnosti od strane invazije ili da se spreči kontrarevolucija u samoj zemlji«. Taj program govori takođe o »odbrambenim kadrovima«, izraz kojim se pred neposrednom stvarnošću u Španiji i pred neposrednom opasnošću od fašizma u svetu, daje pravo građanstva profesionalnim oružanim snagama »koje će biti najdragoceniji pomoćnici u konsolidaciji tekovina revolucije...«⁶

Anarhisti inzistiraju na tezi po kojoj je komunizam onaj ekonomski sistem koji bi najbolje omogućio život jednog društva bez vlade, a da je anarhija (to jest, odsustvo vlade), kao slobodna i dobrovoljna organizacija društvene proizvodnje, najbolja sredina za život komunizma. Za njih je jedno garantija efikasnog ostvarenja onog drugog.

Anarhistima je pogrešno pripisivana negacija svakog upravljanja, kao da su oni protivnici svakog organizovanog društvenog posla. Jedan od najistaknutijih anarhista, Luiđi Fabri, piše da je jasno da »anarhija nije moguća sve dok zainteresovani, ili bar njihov najveći deo, ne budu dostigli određenu svest o svojim potrebama i o najboljem načinu da ih zadovolje, kao i o svojim pravima i dužnostima. Ali se ta svest ne može izgraditi zapovedanjem, nametanjem pomoću sile, nego stvaranjem novih uslova koji bi omogućili obrazovanje i razvoj takve svesti. U pokornosti se ne stvaraju slobodni ljudi, izuzev jednog malog dela — kaže Fabri — i jedino sloboda može da pruži širokoj većini slobodarsku svest. I eto zašto je potrebno da za vreme i posle revolucije postoji jedna partija koja bi se najviše borila za slobodu, koja bi izvojevala i odbranila najveće moguće slobode«.⁷

Za pripadnike »slobodarskog komunizma« sloboda nije jedini važan društveni problem, niti oni zapostavljaju druge važne probleme. Oni smatraju da je sloboda jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji društveni problem, posle problema glada. Ima, takođe, teoretičara koji zastupaju mišljenje da je sloboda osnovni problem na koji se svodi, u krajnjoj instanci, svaki društveni problem. To je u glavnom teorija koju je zastupao francuski anarho-komunist Sebastijan For (Sébastien Faure).

Što se tiče anarhističkih kritika marksizma, osnovna zamerka marksističkom shvatanju organizacije društva, posle rušenja buržoazije, jeste u tome što anarhisti smatraju da proletarijat nije u mogućnosti da ukine državu samim tim što se domogne državne vlasti i kada sredstva za proizvodnju pretvori u državnu svojinu, jer se tada država pretvara u vlasnika, pa se dolazi do državnog kapitalizma a ne do socijalizma, pa zato i nema ukidanja države pri takvom stanju stvari.

Osvrćući se na marksističko učenje o »odumiranju države«, Fabri (Luigi Fabbri) kao da je predvideo Staljinovu »teoriju« o državi, pa u istom članku uzvikuje: »Kakav li je to interesantan sistem koji treba da ukine jedan svoj organ time što će mu umnožavati njegove funkcije i davati mu nove

6) »El Congreso Confederal de Zaragoza« (Mayo 1936) — Ediciones »CNT«. 1955. Dokumenti i stenografske beleške, ponovo izdati u Francuskoj u knjizi pod već spomenutim naslovom, bez ikakvih drugih oznaka str. 188—202.

7) »La Crisis del Anarquismo« — Editorial Argonauta, Buenos Aires, 1921. str. 31 — (Izbor članaka Luiđija Fabrijana).

snage!»⁸ On tačno ukazuje da u državi-vlasniku svi proleterer postaju najamnici države kao što su pre toga bili najamnici privatnog kapitaliste. Fabriju se učinilo još 1921. godine da se »tako nešto događa u Sovjetskoj Rusiji, bar što se velikih gradova i velike industrije tiče»⁹.

Osnovna nit koja se provlači kroz anarho-komunistička dela o budućem društvenom uređenju posle pobede revolucije, posle rušenja buržoaskog poretka, jeste sledeće: koncentracija svojine u rukama proletarijata (to jest, u rukama države koju stvara proletarijat) nije dovoljan razlog da bi se moglo reći da su iščezle klasne razlike; iako eksproporcija buržoazije od strane države stavlja u isti položaj buržuja sa proleterom, to jest, buržoazija se proletarizuje, ipak se iznad jednog i drugog, iznad bivšeg buržuja i jučerašnjeg i današnjeg proletera, izdiže klasa novih posednika: država.

Na takav zaključak dolazi i španski teoretičar anarhizma, Garsija Pradas, kada se osvrće na jedno Engelsovo pismo Van Patenu (18. aprila 1883), u kojem mu objašnjava svoje učenje o odumiranju države; naime, kada iščezne »isključivo imućna manjina, iščezava takođe potreba za oružanom ugnjetачkom silom, to jest, državnom silom«. Garsija Pradas povezuje to pismo sa stavovima iz »Manifesta«, iz Glave druge (a na koje i sam Engels ukazuje u spomenutom pismu), a koji glase: »Kad u toku razvitka budu iščezle klasne razlike i cela proizvodnja bude koncentrisana u rukama udruženih individua, javna vlast izgubiće politički karakter. Politička vlast u pravom smislu jeste organizovana vlast jedne klase za ugnjetavanje druge klase. Kad se proletarijat u borbi protiv buržoazije bude nužno ujedinio u klasu, kad revolucijom bude postao vladajuća klasa i kad kao vladajuća klasa nasilno ukine stare odnose proizvodnje, on će s tim odnosima proizvodnje ukinuti i uslove opstanka klasne suprotnosti, klasa uopšte, a s time i svoju sopstvenu klasnu vladavinu»¹⁰ Garsija Pradas zaključuje da su ti stavovi puni protivrečnosti jer centralizacija »svih proizvodnih sredstava u rukama države« nije isto što i koncentracija svih tih proizvodnih sredstava u rukama »proletarijata organizovanog kao vladajuća klasa«, a takođe nije isto što i koncentracija proizvodnje »u rukama jednog širokog udruženja čitave nacije«¹¹. »Država nije nacija, ona nije ni proletarijat, ma koliko nastupala u njihovo ime, nego je stvar potpuno različita od obe te stvari, a u nekim uslovima čak je i potpuno nezavisna i od nacije i od proletarijata. Pa zato i nije dovoljno da svojina bude koncentrisana u njenim rukama da bi se samim tim smatralo da su iščezle sve klasne razlike«¹².

Garsija Pradas smatra dalje da iz tvrdnje po kojoj proletarijat, kada ukine klasne antagonizme i klase uopšte »dovodi do ukidanja svoje vlastite prevlasti kao klase«, izbija negacija čitave »marksističke taktike« jer, po njemu, proletarijat, da bi nekoga mogao da ugnjetava, mora prethodno samog sebe da oslobodi od države i od proizvodnih uslova koji ga danas

8) Ibid., str. 19.

9) Ibid., str. 19.

10) K. Marks i F. Engels: »Manifest Komunističke partije« — Kultura — Beograd, 1947. str. 24.

11) J. G. Pradas — Ibid., str. 95.

12) Ibid., str. 95.

ugnjeta, a ako uspe da se toga oslobodi, onda nikoga nema da se ugnjetava, itd.

Garsija Pradas pozdravlja Lenjinovu misao iz »Države i revolucije« po kojoj »kada bude slobode neće biti države«, ali kaže da je to ipak poluistina i da treba reći: »dok god bude države, neće biti slobode«, jer »po samom marksizmu, država nije ništa drugo do organ klasnog ugnjetavanja kojeg su Marks i njegovi sledbenici smatrali za nešto prolazno«¹³.

Pradas zastupa tezu da odumiranje države ne može biti povereno volji onih koji je sačinjavaju, koji čine »snažnu državnu klasu«, niti da cilj koji je »Komunistički manifest« postavio proletarijatu može da se postigne utopističkim receptima s početka XIX veka, ni konspiracijama tajnih klubova i udruženja, ni zakonodavnim parlamentarizmom političkih partija, niti »diktaturom proletarijata«, mogu da ga postignu jedino udruženi proizvođači na svom mestu, strukovni sindikat, industrijska federacija, nacionalna konfederacija rada čije se pravo proteže na posedovanje sredstava za proizvodnju, na upravljanje tim sredstvima i na zajedničku svojinu proizvoda; čija sposobnost im omogućava da u svoje ruke uzmu čitavu proizvodnju, čija je stalna tendencija da je osvoje u tehničkom, kolektivnom i društvenom smislu, a čiji je cilj da putem neposredne revolucije zadovolje tu tendenciju, prelazeći tako od političke diktature klasnog društva na funkcionalnu, administrativnu, tehničko-ekonomsku demokratiju slobodnih proizvođača, bolje rečeno, na »akratiju«¹⁴.

Garsija Pradas se čudi što Marks i Engels nisu posvetili ni jedne jedine reči izlaganju korena političke partije koja treba da predstavlja radničku klasu, a toliko su pasusa posvetili u »Komunističkom manifestu« objašnjavanju razvitka buržoazije i napredovanju proletarijata k stvaranju svojih profesionalnih organizacija¹⁵. Pradas smatra (a to je inače i opšte usvojeno mišljenje među anarho-komunistima) da se ne može izvući iz teze o »organizovanju proletarijata kao klase« teza o njegovom »doslednom organizovanju kao partije«, naime, on brani tezu da je tačno što su Marks i Engels »identifikovali socijalizam sa oslobodilačkim pokretom proletarijata«, ali im zamera što nisu bili u stanju da »proletarijat identifikuju i sa svojim već snažnim i jasno definisanim profesionalnim organizacijama u Velikoj Britaniji u vreme kada je stvaran 'Manifest'«¹⁶

Takođe smatra Garsija Pradas da je pogrešan zaključak po kojem »... prvi korak u revoluciji radničke klase treba da bude uzdizanje proletarijata u vladajuću klasu, osvajanje demokratije« (teza iz »Manifesta«), jer se u tezi izjednačuju dve različite stvari, a to su: uzdizanje proletarijata u vladajuću ili dominirajuću klasu i političku pobedu demokratije. On tvrdi da će proletarijat biti viša klasa čim bude potpuno organizovan u svojim profesionalnim udruženjima, jer će tada postati »organizovana proizvodna većina« i biće u stanju da »nametne poštovanje svoje istinske su-

13) Ibid., str. 98.

14) Ibid., str. 98—99.

15) Ibid., str. 86.

16) Ibid., str. 87.

periornosti snagom revolucionarnog ustanka«, pa zato smatra da je nešto sasvim drugo dobijanje demokratske bitke, to jest, postizanje većine u parlamentu ili uspešno osvajanje vlasti. »Marks i Engels — nastavlja Garsija Pradas — naslednici jakobinske demokratske tradicije, videli su u političkoj partiji organizatora radničke klase i reformatora države, a u državi transformatora društva. Slično Blankiju, prihvatili su intervenciju buržoaske države kao sredstvo za ublažavanje položaja proletarijata koji je 'mogao da izvuče koristi iz pocepanosti buržoazije'. Međutim, u neizbežne zadatke radničke klase stavljali su i razaranje buržoaskog državnog aparata. Iz jednog i drugog ekstrema... dobili smo dva marksistička gledišta o osvajanju političke vlasti«¹⁷

Što se tiče teze iz »Manifesta« o »osvajanju političke vlasti od strane proletarijata«, Garsija Pradas izražava sumnju da neće »... umesto radničke klase koja će izvesti to osvajanje, koja će da se bori, pa i da pobedi, njeni ... vođi biti oni koji će odneti plen«¹⁸. Ta sumnja proističe neposredno iz anarhističke teorije o prirodi države i o prirodi političke vlasti koja je, po toj teoriji, nametanje društvu pretnjom ili upotrebom fizičkog pritiska volje jedne manjine ili jednog čoveka. Po toj istoj teoriji, politička vlast postaje državna onda kada se vrši na jednoj teoriji kao rezultat oružanog osvajanja »ili pretnje koja iz njega proističe) od strane birokratije koja, da bi mogla da nametne svoju volju, raspolaže monopolom oružane sile.

Anarhisti smatraju da država nije proizvod nekog posebnog ekonomskog determinizma, jer oni državu nalaze u najrazličitijim formacijama, od najprimitivnijih poljoprivrednih zajednica, gde je jedva 'bilo kakve razmene, pa sve do modernog industrijskog doba, a spominju da je posle propasti Rimske imperije mnogim evropskim narodima trebalo hiljadu pa i hiljadu i po godina da bi stvorili svoje sadašnje države i da se ne može spomenuti nikakav ekonomski razlog za takvo stanje stvari¹⁹.

Pored toga, anarhisti smatraju da država nije nikakva apstrakcija, nego takva politička sila koja se, po samoj prirodi, stalno pretvara u ličnu vlast ili u vlast kamarila i klika, bez obzira kakav je sistem vladavine, da li monarhija, diktatura, oligarhija, jednopartijski ili parlamentarni sistem. Što se tiče političkih (državnih) ustava, one niču iz nasilja revolucije, iz straha od narodnog ustanka i iz ratova, to jest, iz prava sile. Pa i oni ustavi koji legalizuju pravâ koja je narod osvojio uvek su ograničeni zakonima i uredbama, posebnim merama i ukidanjem ustavnih garantija kada to odgovara vladama, itd²⁰.

Rezimirajući anarhistička učenja o državi, može se reći da se ona svode uglavnom na sledeće: politička vlast deli društvo na najmanje dve klase — ugnjetače i ugnjetene — a ta podela udaljava vadajuću klasu od potčinjenih, stvarajući kastinski mentalitet u ljudi koji čine vlast, pa je

17) Ibid., str. 87—88.

18) Ibid., str. 89.

19) Ocana Sanchez: Estado y anarcosindicalismo — »Tierra y Libertad«. Mexico. s. a. — str. 17.

20) Ibid., str. 18.

zato logično što se oni osećaju superiornijim, a time monopolizuju i ekonomske privilegije, jer je upravna hijerarhija neodvojiva od ekonomske. Anarhisti su analizirali i »psihologiju upravljača« pa su utvrdili da upravljački duh ne vidi u čoveku, u svome bližnjem, sebi jednako biće, nego samo biće niže od sebe, vidi stvar za rukovanje, Upravljački duh bio je najveći neprijatelj ravnopravnosti ljudi baš zbog kompleksa više vrednosti koji nosi u sebi²¹.

Veoma oštru kritiku države formuliše Okanja Sanćes u spomenutoj knjizi kada kaže da država »... svojim monopolom sile čini takođe i monopol društvenog upravljanja i kolektivnih odluka i akcija. Organizovana hijerarhijski, nuemoljivo naređujući od gore na dole tako da inicijativa uvek pripada vrhu a odgovornost uvek dnu, vlast je uvek izvan odgovornosti«. Kaže dalje da država, da bi sprovela u delo svoje ciljeve, ima na raspolaganju jednu birokratiju koja baš po svojoj hijerarhijskoj strukturi nema nikakve inicijative i koja, bez izuzetka, predstavlja jednu inertnu i pasivnu masu na koju se žale sve države iako je baš ta birokratija tipičan proizvod države. Birokratija je, za anarhiste, leglo osrednjosti pa i gluposti, uhlebljenje za ljude bez zanimanja koji se muvaju po pobedničkim partijama, ali je isto tako i škola osrednjosti i gluposti²².

Anarhisti — slobodarski komunisti — smatraju da posle nasilnog rušenja klasnog, eksploatorskog poretka, treba proglasiti ukidanje: privatne svojine, države, principa vlasti, pa prema tome i klasa koje ljude dele na eksploatatore i eksploatisane, na ugnjetače i ugnjetene. Po podruštvljenju bogatstava, slobodne organizacije proizvođača preuzele bi na sebe neposredno upravljanje proizvodnjom i potrošnjom. U svakom mestu bi se uspostavila »slobodarska komuna«, a proizvođači bi se ujedinili po strukama i preko svojih sindikata slobodno bi određivali kako treba organizovati rad. »Slobodarske komune« bi prisvojile ono što je ranije pripadalo buržoaziji, kao, na primer, sredstva za rad, sirovine, životne namirnice, odeća, obuća, itd. Ta sredstva za rad prešla bi u ruke proizvođača koji bi s njima rukovali neposredno, u korist zajednice. Pored toga, »slobodarske komune« bi se pobrinule za što bolji smeštaj svih stanovnika na svojoj teritoriji, obezbedile bi obaveznu lekarsku pomoć i negu bolesnika, vaspitanje dece, itd.

Prema osnovnom anarhističkom učenju, svi ljudi bi obavljali dobrovoljno svoje obaveze — koje bi postale istinsko pravo — u uslovima slobode, i tada bi pružali svoju saradnju kolektivu u skladu sa svojim snagama i sposobnostima, a komuna bi izvršavala svoje obaveze što se tiče zađovoljavanja njihovih potreba.

Treba posebno ukazati na činjenicu da anarhisti (slobodarski komunisti) nikada nisu tvrdili da bi posle rušenja buržoaskog poretka odmah došlo do stvarnog komunizma, nego, baš naprotiv, smatraju da će prvi dani posle revolucije biti veoma teški i da će biti potrebno da svaki pojedinac uloži maksimum napora u proizvodnji i da troši samo onoliko koliko bi

21) Ibid., str. 20.

22) Ibid., str. 23

to dopustile mogućnosti proizvodnje. »Svaki period izgradnje traži lične i kolektivne žrtve i napore da bi se savladale postojeće prilike i da se ne bi stvarale teškoće delu izgradnje društva koje ćemo ostvariti uz zajedničku saglasnost sviju«²³.

Anarhistički pisci ističu da anarhizam nikada ne postavlja pravila za buduće slobodarsko-komunističko uređenje društva, jer smatraju da društvo samo treba osloboditi stega države da bi se slobodni proizvođači mogli ujediniti u komunama, a preko komuna u federacijama i, na kraju, u konfederaciji.

Interesantno je da svi anarhistički pisci uvek ističu takvu slobodu i individue i komune koja svoj smisao nalazi u slobodi (pravu) drugih individua i komuna.

Na osnovu ovih i sličnih shvatanja, anarhisti i anarho-sindikalisti negiraju potrebu za državom u izgradnji socijalizma, smatraju da je ona nepotrebna, štetna i ničim opravdana, pa izvode i zaključak da je do staljinizma došlo ne samo krivicom samog Staljina, nego i krivicom sistema koji u sebi nosi klicu takvih pojava. Možda su španski anarhisti bili prvi komunistički kritičari državotvornog izopačavanja socijalističke revolucije u Staljinovo vreme.

Anarhisti inzistiraju na tezi da je »oslobođenje radnika delo samih radnika«, ističu da oni brane osnovne ideje Prve internacionale — još nose na svojim amblemima oznaku A. I. T. — Assotiation International du Travail — i da se bore za ostvaranje »slobodarskog komunizma«, besklasnog društva koje će se postići, po njihovom mišljenju, u prvom redu negiranjem, odbacivanjem države kao instrumenta toga ostvarenja.

23) »El Congreso Confederal de Zaragoza« — Op. cit. str. 192.

**Radivoj Nikolić,
Anarchist Critique of Marxist Concepts of State**

SUMMARY

The starting point is the difference in comprehension of members of different socialist currents, the ways and means of fighting for socialism. Marxist anarchists first of all resent the means by which Marxists wish to attain a new society, mainly political centralism, state capitalism and the necessity of a period of transition on the road to communism. The critical view of this has been revised in anarcho-syndicalism, especially present in Spain. Special attention has been paid to the criticism of the Marxist concepts of state from the viewpoint of anarchism, stressing their Jacobean character. The basis of anarchistic teachings on the state is that political power is divided by society into at least two social groups, one of which desiring power monopolizes the privileges society offers, takes the initiative, decides about the freedom of others, creates bureaucracy and suppresses revolution. The anarchists insist upon authoritarian principles, convinced that a classless society can be achieved only by free individuals united in free communes.

Translated by
Paula Zoro